

A XVI. SZÁZAD MAGYAR LYRAI KÖLTÉSZETE.

V. A hazafi lyra. Jeremiádok.

Említettük, hogy a vallásos énekek dallamaiba a hazafi-érzelmekek hangja is belevegyül, hogy még szent Dávid cytheráján is meg-megrezdül a hazafiság húrja.

A hazafiság egyik legjellemzőbb vonása a magyar lyrának. Népköltési gyűjteményeink arról tanúskodnak, hogy a magyar népre a nevezetesebb politikai események mindig élénken hatottak; a nép nem alkotott ugyan hőskölteményt vagy más epikai művet történeteiből, de dallal kísérte ezredéves itt-létének fontosabb korszakait; s egy ilyen rövid dal gyakran többet fejez ki hosszúra nyúló elbeszéléseknél, belőle a kor közérzetét jobban megértjük, mint kötetnyi krónikákból. Népköltészetünk — fájdalom — a politikai események ilyen hatását nem őrizte meg korábról a XVII. század utójánál, a kurucz háborúk idejénél. Ettől fogva azonban Magyarország története le van rakva népdalainkban; a Thököly-Rákóczy forradalomtól a legújabb szabadságharczig alig van kor, alig van fontosabb háború, melynek a népköltészetben emléke ne maradt volna. Századok története, régi idők lelke tükröződik vissza azokban a dalokban, melyek a «Ne higgy magyar a németnek» kurucznotától a «Rég veri már a magyart a teremtő»-ig szakadatlan sort képeznek. ¹⁾ De tudjuk, hogy a magyar nóta már 300 év óta szomorú s így a XVII. századot megelőző időkben is hű kísérője kellett, hogy legyen a nemzeti életnek. A hazafiság érzelmeinek e korban még erősebben kelle hangozniok s hogy e hangokat a népköltészet máig nem őrzé meg, okát nagyon hamar beláthatjuk. Nemzetünk azóta annyiszor forgott veszélyben, annyiszor vitt élethalál-harcot; hogy az újabb érzelmekek hatása alatt a hazafiság régi hangjai elnémultak.

De a mi nem maradt meg népünkben, azt fentarták a XVI. század nyomtatott és írott művei. Számtalan költőben buzog a honszerelem, számtalan költeményben hangzanak a hazafi-érzelmekek. Ez érzelmekek a magyar lyrában nem különös tünemény. A százados csapások, bel- és külháborúk, annyi válság, annyi

¹⁾ A magyar lyra hazafias jelleméről lásd bővebben Arany Lászlónál: *A magyar politikai költészetéről*. Budapesti Szemle. IV. köt. 88. l. 1874.

enyézzettel fenyegető veszedelem a magyarban kiválóan kifejleszték a hazafiui érzelmeket; mélyebb honszerelemre és rendíthetetlen ragaszkodásra taníták a magyart s így természetes, hogy költészete is ez uralkodó érzések hangjait fejezi ki. S volt-e század, mely válságosabb lett volna reánk, mint a XVI-ik, volt-e idő, mely több hazafiságot követelt volna a magyartól, mint a mohácsi vészre következő korszak?

A nagy csapás után két részre szakad az ország, elébb politikailag, majd vallásilag is; két táborba gyűlnek a magyarok, a törökbe és a németbe; itt a katolikusok jutnak túlsúlyra, ott a protestánsok. De párt és felekezet senkiben sem öli meg a hazafit; a katolikusok és Ferdinánd hívei csak úgy vallják magukat magyaroknak és nemzeti pártnak, mint a reformátusok és János király emberei. Szívök mélyén egyformán gyűlölik akár a törököt, akár a németet s a hazafi csak úgy szeretne szabadulni az egyiktől, mint a másiktól. Egyeseket ugyan önző érdekek is vezetnek tetteikben — válságos időben mindig több a romlott ember, — de a legnagyobb részt vallási és hazafiui érdekek gyűjtik a két tábor valamelyikébe. Nagy elkeseredéssel folyik a küzdelem. A régi és új vallás harczol egymással; nemzeti és idegen király ontják a magyar vért a korona birtokáért; azon kívül Magyarország, mint a kereszténység bástyája, birkózik a hatalma tetőpontján álló ozmán birodalommal, a keresztény vallás és nyugati civilizatio halálos ellenével. Fegyver csördül mindenfelől és fegyver-okozta pusztulást, romlást lát a szem, merre csak szétekint.

Ha más időnek nem, ugy e kornak kelle lángoló honszeretetre gyujtania a jobb magyarokat; ha más időben nem, ugy e században kelle a költészetnek hazafi-érzelmekkel eltelnie. S valóban a kor egész lyráján átvonúl a hazafiság hangja. De mint a középkor, a reformatió első századában is a költészet minden neme a vallásnak hódol; család, társadalom és baza a magyar költészet ez előkorában összeolvad a vallással.

A középkor lyrájában a hazafiság eszméje egybe van forrva a katholicismussal és a királysággal. A boldogságos szűzet a magyar nemcsak mint isten anyját imádja, hanem hazája patronáját is tiszteli benne. •Képe leng a magyar zászlókon — ugymond Gyulai — ¹⁾ s a hazafi, mint a Peer-codex egyik költeménye bizo-

¹⁾ Gyulai Pál: *Vörösmarty élettrajza*. Második kiadás. 249. l.

nyítja, úgy sóhajt föl hozzá, mint a ki a halottak föltámasztója, az ellenség megnyomorítója, a királyok jó tanácsadója, magyarok megoltalmazója. Szent István és László nemzeti védszentek, a keresztény és nemzeti dicsőség hősei. Szent István jobb keze, mely a kereszténységet és a monarchiát megalapítá hazánkban, vallásos és nemzeti ereklje, melyet szent ének magasztal. Szent Lászlót a Peer-codex éneke, mint szentet és hőst dicsőíti, a szent-háromság szolgáját, szűz Mária választott vitézét, mint deli termetű és oroszlánszívű lovagot, kegyes királyt, ki két országban tündöklök, Magyar- és mennyországban. E két országért lelkesül a magyar hazafi, isten választott népének hiszi nemzetét s a magyar korona, mint az isteni pártfogás, királyi jog és nemzeti szabadság jelképe, földi és mennyei hazájának összekötő kapcsa.»

A XVI. század vallásújítása szakadást idéz elő mind a hit, mind a hazafiság egységében. A hazafiság együtt jelentkezik ugyan a vallásos érzésekkel, de a politikai és társadalmi viszonyok változtatával, az új vallással a hazafiság eszméje is egészen másképp nyilatkozik. A protestantismus inkább az ótestamentomhoz fordulván, azt rövid időn igen elterjeszti; ennek szelleme és költészete uralkodik az új vallás szellemén és költészetén, mely istenül is a zsidók erős, bosszuálló istenét választja. Az általános pusztulás és romlás önkénytelenül is megférközteti e felfogást a szivekben. E hit azonban túlcsap a reformatio hívein és meghódítja a katolikusok lelkét is. Mindenik felekezet «siratja az ország romlását — mondja Gyulai, ezt isten büntetésének tartja, de a főbűn értelmezésében lényegesen különböznek egymástól. A katolikus szerint a régi hittől elszakadás vonta magára isten haragját, a protestans szerint a régi tévelygés uralma. Csak a hitbeli és erkölcsi javulás adhatja vissza a magyar földi hatalmát és mennyei boldogságát. A XVI. századbeli katolikus és protestáns énekekben ez eszméket találjuk.»

De itt egy kis tévedést kell helyreigazítanunk, a mibe Gyulai is beleesett. A hazafiság ezen eszméje tisztán protestans eredetű és a mint láttuk a magyar reformatio szelleméből önkényt foly; nem is nyilvánul e században másutt, mint a megújított vallás énekeiben. Később a katolikusok is meghódoltak ez eszmének; a reformatio elterjedte után az ő szivökben is élt az istennek ilyenmű felfogása, de érzelmeiket a XVI. században még nem fejezik ki.

Hiába keressük a katolikus énekeskönyvekben, a Batthyány-

codexben és sárospataki hymnáriumokban a hazafiság érzéseit, s keresse bárki, nyomukra nem fog találni. Gyulai maga sem hivatkozik XVI. századbéli költeményre, hanem a XVII. századi Zrínyit, mint a katolikus felfogás legkiválóbb és legpregnansabb képviselőjét hozza fel bizonyosságul. Mi azt hisszük, hogy a katolikus felfogás csak az antireformatio nagy embereinek, egy Forgáchnak, egy Pázmánynak agyában ért meg és vált tiszta eszmévé; hogy határozottan csak ezek hirdették először szónoklataikban, hogy ezek használták először fegyverül a nagy katolikus mozgalomban, a mint tették azt a reformatorok hitelveik terjesztésére az előző században. A katolikus reakció férfiai kicsavarták a fegyvert a protestansok kezéből s míg az előbbi korszakban némán hallgatták a rájuk omló vádakat, a XVII. században szellemileg s majd számmal is felülkerekedve, szint' oly erővel és súlylyal vetik vissza a vádakat a protestansokra, kik e korban elébb az irodalom s később a politika terén mind több s több veszteséget szenvednek; s a mint a reformatio vihara a katolikus muzsát hallgatásra bírta, ugy némul el az antireformatio szélvészében a protestans muzsa s legfőljebb régibb termékeit újítja föl.

Hogy a katolikusoknál a hazafiság eszméje valóban így fejlődött, bizonyosságomul szolgál egy XVII. századbéli katolikus vallásos mű ¹⁾ előszava, a mely híven megismerteti a katolikusok akkori felfogását, sőt a korábbi idők jellemzéséhez is nem egy éles vonást szolgáltat.

«A mi magyar nemzetünknek — ugymond a névtelen szerző — igaz keresztény hitnek világosságára való megtérése után, isten anyjához, boldogságos szűz Máriához oly nagy tisztelet gyökerezett szivekben, hogy minden áldásokat, külső hadakozásokat, országnak csendességét, földnek bőségét ezen hatalmas királyné kegyelmességének tulajdonítottak és valamint a közönséges anyaszentegyház egész világon a tévelygéseknek és eretnkségeknek kiirtásában a dicsőséges triumphust egyedül a szent szűznek engedé, úgy méltán Magyarország neki hálálja, hogy oly boldog és üdvösséges változással scythiai pogányságnak kegyetlenségéből kiöltözvén, kereszténységnek szelidségében öltözött stb. A külső és belső isteni tiszteletnek

¹⁾ *Regulái avagy Rendtartási a Nagy-Szombath városában lévő Nagy-Boldogasszony Congregatiójának stb.* Nagy-Szombatban. Anno MDCCLXXIV.

tündöklő fényeskedésével azt nyerte országunk, hogy apostoli első királytól, szent Istvántul. . . szűz Máriának gondviselésére bízott és testamentom szerént hagyattatott, honnand *Regnum Marianum*, azaz örökös szűz Mária országának neveztetett.

Azonban időnek folytában, midőn sok különbféle vétkeknek, kiváltképen becsúszott eretnokségnek gonoszsága által őstől maradt ájtatosságnak buzgósága, . . . Nagyasszonyunk tisztelete következendőknek szivekben meghült és (oh könnyhullatásra méltó dolog!) teljesen elalott volna, oly nagy és keserves nyomoruságokra akada, (t. i. Magyarország) ugymint ellenségnek rablásra, jószágok pusztítására, városok és faluk tűz által való megemésztésére, hogy ezekről könnyhullatások nélkül emlékezetet sem tehetünk. *Oly nagy gonoszság volt isten anyját elhagyni.* Ezt Forgách Ferencz esztergomi cardinal sokszor prédikálotta és hirdette, országunk romlásának és pusztulásának török-tatár által, nem más oka, hanem hogy őstől maradt régi boldogságos szűznek tiszteletitől elhajlottak.

S a tévelygők bűnei miatt — folytatja az előszó — a pogányoktól bizonynyal megsemissítettünk volna, «ha az isten anyjának tisztességéért reánk nem fordítja irgalmas szemeit és segítők kezeit.»

Ime így nyilvánul a katolikus felfogás a XVII. században; ezt hirdetik Forgách és Pázmány prédikációikban és vitairataikban, ezt hangoztatja nagy eposában Zrinyi; ezt zengi a lyra a katolikus ének-gyűjteményekben. A XVI. század költészetében ellenben a protestans hazafiság eszméi uralkodnak. Farkas András, Szkhárosi Horvát András, a számos jeremiad szerzői mind a megújított vallás hívei, kik énekeikben a mily protestansok, épen oly hazafiak.

E költők a magyar népet isten választott népének hiszik, melyet az isten *Szittiából* úgy vezetett Magyarhonba, mint a hogy a zsidókat Egyptomból kiszabadítá és adá nekik az ígért földét.

•Istennek hatalma

— mondja a Csoma-codex egy névtelenje —¹⁾

Magyarország, hogy esék mi kezünkben,

Pogányok valánk az régi üdőben.

De az isten hozza ily szererencsére.» (t. i. a kereszténységre)

•Magyar nemzet!

¹⁾ Thaly Kálmán: *Vitézi Énekek és elegyes dalok*. I. köt.

— szól korához Szkhárosi Horvát ¹⁾

nagy sok jót tón teveled az isten,
 El-kihoza Szittiából az jó kevér földre. —
 Pogányságból az keresztény hitre».
 «Igen megharagvék, erőssen őket veri,
 Pogány királyokkal, idegen népekkel
 Országokat dulatá, raboltatá,
 Ellenek támasztá nagy hatalmassággal
 Babyloniából Nabuchodonozor királyt.» ²⁾.

Farkas, Szkhárosi és többen folytatják az összehasonlítást a két választott nép közt. A kegyelmes isten nemcsak a pogányságból menti ki mind a kettőt, de további útjukban is folyvást pártul fogja őket; igaz birákkal, istenfélő prophetákkal látja meg a zsidókat, hősoket és bölcs királyokat küld a magyarok közibe. «De nem lőnek az istenhez engedelmisségben,» Isten azért megharagudott a bálványimádó zsidókra, hogy parancsolatját hátraveték.

De az istennek haragja reánk is fölgerjede,

«Mert elfeledkezénk ő nagy jóvoltáról,
 Kegyelmisségéről, sok jótéteményiről . .
 Haragra indítók hitelenségönkkel
 Vakságinkkal és nagy hamisságinkkal
 Paráznaságokkal, rettenetes bünökvel.» ³⁾

Ezért

«Bosszúálló ostora rejánk szálla
 Köztünk meghasonlánk, irigység, gyűlölség
 Miköztünk támada
 Végezetre osztán mirejánk kihozá
 Basáival az hitetlen török császárt.
 Minket meg is vere és mi országokat
 Mind elégetteté, dulatá, raboltatá.» ⁴⁾.

De az isten a zsidónépnek még megkegyelmeze, megmenté a babyloniai fogságból, visszavivé őket szent földjükre. Sőt annyira terjedt irlalma, hogy

«Mikoron az idő immár betölt vala, ⁵⁾.
 Atyaisten elbocsátá szent fiát

¹⁾ Szkhárosi Horvát András: *As átokról* (De maledictionibus.) Lásd Hofgref és Bornemisza gyűjteményében; újabban Toldynál: *A magy. költ. kézikönyve*. I. köt. 49. l.; *Régi Magy. költők Tára* II. köt. 207. l.

²⁾ ³⁾ ⁴⁾ ⁵⁾ Farkas András: *As ssidó és magyar nemzetről*. Hofgref és

De a zsidó papok jobb része nem vövé,
 Sem ah papok sem ah szerzetes zsidók.
 Uronkat megölek és ő tanétványit
 Kergetnie kezdik, határokból kiüzék».
 Ezért «Nagy haragját az uristen rajtok megjelenté,
 Városokat megtöreté és semmié tevé,
 Nagy szükségben gyermekeket megélteté,
 Ő magokat búdosóban mindörökké ejté».¹⁾

A költő ekkor a magyar néphez fordul s óva inti, okúljon a zsidók példáján. Nagy bűneinkért az isten nagy csapásokat mért reánk, de még nem veszünk el, csak térjünk hozzája. Sok rendbéli prédikátort küldött ezért közinkbe, kövessük őket, hagyjuk a régi tévelygést, gyűlölséget, irigységet, fősvenységet és a nagy pártoskodást; s ne bizzunk senki másban, mint Krisztus érdemében.

Ezek a XVI. századbéli magyar hazafiság dogmái; Farkas András és Szkhárosi Horvát a dogmaticusok, de eszméiket átveszi a század majd minden énekese, érzelmeik visszahangzanak a legtöbb költeményben, kivált a jeremiadokban.

A jeremiadok újabb keltű elnevezés Jeremias prophetáról; a régiek lamentatióknak, siralmaknak nevezték; nem a XVI. század és nem a protestantismus szülöttei. A lamentatiók a római egyháznak is fontos szertartásos énekeit kepezték már régebb időtől fogva; megtalálhatók a mi katolikus karkönyveinkben is. De a ritualis lamentatiók és a XVI. századi protestans siralmak között nagy az eltérés. Az előbbiek a bibliai szövegnek hű másai, prózában fordítva, eredeti zsidó-jellegök megtartva; a bennök levő eseményeket az egyház a hazai viszonyokhoz nem alkalmazza, a bennök nyilatkozó érzelmeket csupán vallási buzgóságból éneklis nem egyszersmind a hazafiságtól indítatva. A protestans költőt a vallásosság mellett főkép hazafi-érzések ösztönzik Jeremias siralmi átköltésében; nem is ragaszkodik annyira az eredetihez; inkább csak eszméket, képeket, hasonlatokat vesz át belőle, de ilyeneket kölcsönöz a zsoltárokból is; a siralmakat nem is egészen, hanem csak részben, az 5-ik fejezetet dolgozza át. Ez a néhány versszak — igaz — a biblia legszebb helyei közé tartozik, s a töröktől-

Bornemisza énekgyűjteményében; újabban Toldy: *A magy. költ. kézikönyve*. I-ső kiad. I. köt., *Régi Magy. Költők tára*. II. köt. 13. l.

¹⁾ Szkhárosi Horvát: *Az átokról*.

némettől sujtott, bűnbánó magyarnak ajakára mi sem illett inkább, mint a propheta keservének, panaszának majdnem a kétségbeesésig fokozódott hangja, párosulva az istenbe vetett rendíthetetlen hittel és bizalommal.

Panasz és fájdalom a magyar hazafias lyra állandó hangjai; a magyar még a mult dicsőségén sem lelkesülhet zavartalanúl; az öröm poharába belevegyül a bánat öröme. Vörösmarty, midőn a honfoglalás dicső tényére emlékszik, akkor sem tudja elnyomni a méla bűt; hősköteményét nem az örvendő lelkesedés, hanem az elegikus bánat hangjaival kezdi.

Mennyivel inkább elfogta a bánat a XVI. századbeli költő szívét, midőn fájdalommal látja nemzete viszátkodását, hazája romlását. A közpusztulásra nem segíthet ugyan, de a végenyészet gondolatával nem bír megbarátkozni. Azt véli, hogy az isten a mint bűnei miatt sujtja a nemzetet, úgy az erkölcs javultával le is veheti róla ostorát. Oly erős hitű kor fia teljesen soha sem esik kétségbe, hazája végromlásában soha sem nyugoszik meg. Kölcsey stoicus lemondásának, megdöbbenő resignatiójának hangja idegen e században. A hívő lélek a sír széléről is ezt kiáltja: «*Recordare, domine quid acciderit nobis!*» A nagy propheta siralmában ott találjuk a keserv mellett a reményt, a bűnhődés mellett az isteni irgalmat; imé az ok, miért a protestans költők oly annyira kedvelték a jeremiadokat, miért hogy a zsidó költő minden érzelme, minden gondolata s majd minden szebb kifejezése átment vérökbe.

A jeremiádok szerzőit jobbára nem ismerjük; pedig e költemények száma nem csekély. Maga a protestans énekeskönyv majd 20 ilyen foglalt magában, a Csoma-codex több hasonló tartalmú éneket őrzött meg; az unitáriusok egyházi lyrája is nem egy széppel dicsekedhetik; sőt még a szombatos költemények között is ott találjuk a kor egyik legkedveltebb jeremiádját: «Emlékezzél, mi történék, Uram, mi rajtunk».

A siralmas énekek igen szűk körben mozognak; csak a fájdalom, panasz és végül a reménység szólal meg bennök.

A csapások alatt meggörnyedt nemzet, a küzdelemhen és szenvedésben kifáradt ország elkeseredve fordul istenéhez:

•Emlékezzél, mi történék, Uram, mi rajtunk! ¹⁾

Tekints reánk immár, nagy uristen, a mennyégből!..

¹⁾ Az itt idézett sorok több, legnagyobb részt ismeretlen szerző

Hallgasd meg mostan mi könyörgésünket . . .
 és •Vedd el rólunk haragodat
 És a te kemény ostorodat. •

S ekkor a csordultig telt szívből kicsap a panasz, a kifakadás árja. A költő a büntetések hosszú sorát alig győzi elszámlálni. Jeremiás és Dávid szavaival siratja a hazát.

•Örökségünk, édes hazánk másra fordula,
 Mi házunk és jószágunk idegenre szálla . . .
 Árvaságra nagy inségre miként maradánk,
 Mert nincs nekünk földön hazánk, sem pedig atyánk,
 Igyefogyott özvegységre marada anyánk. •

A nyomoruság minden neme elárasztja bennünket.

•Arra jutánk, hogy még vizet is pénzen vészünk,
 És mi erdők fájában nagy áron vészünk.
 Mind betöltötted a mi fejünkön esküvésidet,
 Nagy átkaidat s ellenünk való sok fenyegetésidet. •

Valóban ama borzasztó átkok, melyeket Mózes népe fejére jósol s a melyeket Szkhárosi Horvát oly erőteljes nyelven s még borzalmasabb részletezéssel ad elő, mind reá szállottak a magyar nemzetre. A jámbor énekszerző nem megszokásból, hanem igaz érzésből ismétlé ezeket, mert ime

•Messze földről az uristen hoza reánk népet. ¹⁾
 Kinek nyelvét meg nem értők, nagy kegyetlen népet. •

Szegedi Kis István ²⁾ pedig történeti tényeket beszél, midőn az idegen népről írja :

•Jámbor vén népeket ők tisztelni nem tudják,
 Az csecsemőket is egy szálnyira sem szánják
 Az gyermekszülőkön semmit nem könyörülnek,
 Sok gyermekágybéli asszonyi állatot
 Az lóhátra felvonnak.

énekeiből vannak kiszemelve. Az énekek bármely régibb protestans és unitarius gyűjteményben megtalálhatók.

¹⁾ Szkhárosi Horvát: *Az átokról*.

²⁾ Szegedi Kis István: *Az magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásról*. Bornemisza P. gyűjteményében; ujabban Toldynál: *A magyar költ. kézikönyve*. I. kiad. I. köt.

Gyenge szép szűzeket rontanak és vesztenek,
 Nagy sok ezer szűzet ők megszeplősítenek,
 Ki miatt szegények nagy szegyenletekben
 Nagy hirtelen meghalnak.

Ruhájokat róluk éktelenül levonják,
 Az szegény rabokat mezítelenül hagyják
 Mint egy sereg csordát az tatár ostorral
 Elöttök hajdogálják.

Nagy sirván anyjoknak az gyermekek kiáltnak
 «Adnál vizet innom, édes anyám» azt mondják,
 O édes anyjoknak csak nem hasad szívek
 Hogy csak azt sem adhatják».

Bibliai képek és kifejezések, de egyszersmind való események, melyeknél az énekes szemtanú volt, többeket pedig maga is végig szenvedett. A biblia szavaival csak azért él, mert hazafisága egybeforrad a vallással s mert gyenge ereje önkénytelen hódol az ótestamentomi propheták fenséges költészetének. De azért igazán szívből fakadnak e panaszok :

«Elvevéd mi tőlünk országunkat, királyunkat »
 Földhöz veréd a mi koronánkat.»

S a vér csakugyan arczába szökött a magyarnak, midőn Petki Jánossal ²⁾ éneklé :

«Példák vagyunk, csak szidalmak
 Már sok nemzetek közt
 Földhöz veréd mi zászlónkat
 Az ellenség előtt . . .
 Így vevéd el bátorságunk
 Fényes fegyver között».

A szegyen pirja lepi el a hős Balassa arczát, midőn elkeseredéssel hangoztatja :

¹⁾ A protestáns énekeskönyvből.

²⁾ Petki Jánosnak, egy különben ismeretlen énekszerzőnek, költői szépségekben gazdag sirlalmából Dávid F. és Heltai Gáspár unitárius énekeskönyve, II. kiad. 699. l. (1610 ?). A költemény a Básta korából való ; ujabban közlé V. Nagy János: Az unitariusok énekeskönyveiről Ker Magvető 1871. VI. évf. 93. l.

«Oh szegény megromlott s elfogyott magyar nép! ¹⁾
 Kedves böcsült véred lett csufoltságossá,
 Szablyádnak bő zsoldja nagy olcsóságossá,
 Megcsorbult nemzeted változott korcossá,
 Neved ékessége nagy utálatossá.»

Igaz fájdalom és méltó bosszú érzete fogta el az erdélyi hazafi szívét, ha a Báthory Zsigmond és a Bástia korára gondolt.

«Erős harczon levágatál
 Sok vitézt közölünk;
 Fegyver közöl kit elhozál
 Válogatva bennünk,
 A döghalál nagy hirtelen
 Elvevé közölünk.
Tettetes főszemélyeket
Uraikat vevel el,
Városunknak szép piaczat
(öntözéd vérokkal ²⁾).

A költő végre belefárad a panaszba, a siralomba; nem nézheti, hogy hazája veszten vész; mint a költemény elején, ismét istenhez fordul és kérdi:

«Mire uram! mindörökké, hogy elhagysz minket! ³⁾»

Vétkeztünk ugyan ellened, megérdemeltük a te ostorodat, de ne büntess érdemünk szerint,

«Mert ha mindent érdeme szerént büntetsz,
 Ki hol maradhat meg, ha bűneért fizetsz. ⁴⁾»

Hivatkozik aztán a kétségbeesni nem akaró hívő mindre, a mivel csak istent megengesztelheti. Nem a bosszúálló istenhez, de a végtelen kegyelmű atyához esd.

«Hol tetszik meg irgalmad kérdi — ha vesztünkre sietsz, ⁵⁾
 Mellyet ezer izig is kiterjeszthetsz?»

¹⁾ Balassa Bálint. *A magyar nemzetnek romlott állapotjáról*. Szilády kiadásában LXXVI. ének. 130. l.

²⁾ Petki Jánosnak említett siralmas énekéből.

³⁾ Egy protestans jeremiadból. Lásd a régi énekeskönyveket.

⁴⁾ Egy unitarius énekből. Dávid F. és Heltai G. gyűjteményében.

⁵⁾ Egy protestans jeremiadból. Ez eszmével Balassánál is gyakran a találkozunk. V. ö. Sziládynál LXXXVII. ének, 135 l.

Megemlékszik istennek esküvéséről, Izraelnek tett erős fogadásáról, hogy el nem veszi; s bár a magyar nemzet csak *«vadfának oltott ága»* s nem *«isteni kéztől plántált szőlő»*, mint Ábrahám magva, de azért a megszabadítás napját hazájára is reményli a költő. Hivatkozik a zsidó nép egész történetére. Az isten a maga választottait, ha bűnbe estek, megostorozta, csapással meglátogatta, de végül ismét magához téríté és fogadá. Hivatkozik a költő arra, hogy ő, ha meg is tántorodott isten utján, mégis csak keresztény; a pogányok pedig, kik nemzetét pusztítják, hitsorsosait legyilkolják,

«Csak hallania is nevedet nem akarják, ¹⁾
Te szent halálotat nevetik és káromolják.»

Hivatkozik arra, hogy az isten mindazokat, kik hiveit valaha csak üldözték, Hollophernest, Nabugodonozort, Antiochust, Heródest, kegyetlenségökért iszonyúan lakoltatta.

S midőn mind erre hivatkozott, megszilárdul benne a szabadság hazafi reménye, meggyökerezik szívében az isten segítségéhez való vallásos bizalom. Erős hittel néz a jövőbe, mert onnan csak élet int feléje; a végenyészetre még a legkomorabb lelkű énekes sem gondol, nem veti föl azt a másik lehetőséget, melyre az újkor nagy vatese szerint el kell készülnünk, midőn

« . . . jőni fog, ha jőni kell
A nagyszerű halál.»

A XVI. század protestans költője ellenben a remény és bizalom erős hangoztatásával végzi énekét. Az ur megelégteli a haragot, leveszi rólunk sujtoló kezét, ráfordítja ostorát a pogányokra, hogy

«Ne mondassák, nekünk nincs istenünk, sem hitünk,
Ne mondják szemünkben: nem segít meg istenünk.»

Isten irgalmából, régi tetteiből vigaszt kell merítnünk s reményt vennünk a jövőre.

« . . . Keresztények! ne essünk most kétségbe, ²⁾
Erős bizodalunk legyen az egy istenbe,
Bizony majd meglátjuk szabadulásunkat
Még ez földön éltünkben.

¹⁾ Szegedi Kis István: *Az magyaroknak siralma éneke.*

²⁾ Szegedi Kis István: *Az magyaroknak siralma éneke stb.*

Kegyelmes az isten, nem ver örökké minket
 Egy szempillantásig hagyott most csak el minket,
 De örökké való irgalmasságából
 Ismét felemel minket.*

Imé így nyilatkozik a hazafiság a XVI. század költészetében.

VI. Tanító és feddő költészet.

A XVI. század költészetének vallási jelleméből önként következik a tanító irány. Az újkor költői még a renaissance után sem bírnak szabadulni a középkor százados hagyományától; az irodalom művelői, kik, mint a középkorban, a reformatio első századában is jobbra egyházi férfiakból telnek ki, a költészet főcélját még folyvást erkölcsinek vélik.

A XVI. század magyar reformatorainak, jámbor lelkészeinek és tanítóinak munkáiból mindig kiérzik, hogy szerzőjük egyházi személy. Papok maradnak e szerzők a költészet minden nemében; dramában úgy, mint epicában, de főkép a lyrában.

E kor színművei az új vallás mellett kardoskodó vita- és gunyiratok; az elbeszélő költemények jó része csak a tanulság kedvéért iratik. A protestans költő a bibliából veszi elbeszélése tárgyát, hogy a dogmai fejtegetés némileg igazolva legyen s hogy az erkölcsi tanításra bő alkalmat vehessen magának. Batizi András csak azért foglalja versekbe Gedeon hosszú históriáját,¹⁾ hogy példával bizonyítsa: «nem érdemünkben, de isten irgalmában kell biznunk». Ugyancsak Batizi azért írja meg Izsák patriarcha házasságát, Székely Balázs pedig a szent Tóbiás életét,²⁾ hogy e két történetből kitűnjék, mikép a házasság isten szerzése. De nemcsak a bibliai epicába vegyül bele a dogma és tanítás, állandó kísérője a legvilágibb tárgyú elbeszéléseknek; ott találjuk a drávai névtelen

¹⁾ Batizi András: *Az drága és istenfelő vitéz Gedeonról szép história, és Izsák pátriárkának szent házasságáról való szép história.* Lásd Hofgrefnél és Bornemisznánál; újabban Régi M. Költők Tára II. kötetében 74. és 113. l.

²⁾ Székely Balázs: *Az szent Tóbiásnak egész históriája az szent bibliából énekbe szerzetett.* Lásd Hofgrefnél; újabban Régi M. Költők Tára II. köt. 325. l.

Rustán császárában,¹⁾ de nem nélkülözi Giscardus és Gismunda szerelmi históriája²⁾ sem. Mint a hazafiság érzése az egész költeszeten előmlik, a didaxis is behatol — néha ugyan erőszakosan — a kor minden költői termékébe.

A tanító költészet fellép önállóan is, mint az aesopusi mesékben, de általában közte és a költészet többi faja közt éles határt vonnunk nem lehet. A bibliai elbeszélések vallásos tanulsága összefoly a Toldytól³⁾ erkölcsi beszélyeknek nevezett költemények általános tanításával; az ünnepi és kivált *catechismusból*⁴⁾ való dicséretnek csak egy lépésnyire vannak Batizi, Dobai András, Melius Péter tisztán dogmai fejtegetéseitől vagy vallási vitáitól.

E helyütt azonban a tanító költészetnek csak azon darabjaival foglalkodunk, melyekben a tanítás és erkölcsi intés egybeforr a vallás és hazafiság eszméivel, sőt egyenesen ezekből táplálkozik.

A protestans szerzők legkedveltebb tárgya az utolsó ítélet s erről való elmélkedésökbe szövik bele a hitelveket és a hitérzelmeket. Mi is illenek e szomorú kor theologus-költőinek ajakára inkább, mint az utolsó ítélet hirdetése? A politikai és vallási küzdelmek közepett, a romlottság és erkölcstelenség e századában a hazafi-költő, a vallásáért buzgó protestans énekes mivel vélt kortásaira inkább hatni, mint ama borzalmas napnak föltüntetésével, a mely «eljő nagy haraggal». A költő elégedetlen mindazzal, a mit maga körül lát; bántja, hogy a reformatió, melyért ő vallási és hazafi okokból lelkesül, nem hódít akadálytalanul; szíve vérzik, hogy hazája darabokra tépve, a feloszláshoz közelg; elkeseredik, hogy a szegény népet, melyhez rendszerint maga is hozzátartozik, garázda főurak kényökre fosztják, pusztítják; elkomorítja annak tudata, hogy e bajokon nem segíthet, mert a csapások «háború-tengere» istennek méltó büntetése. Mindez érzelmek kifakadásra jutnak ama művekben, melyeneket Szkhárosi Horvát szerzett

¹⁾ A drávai névtelen *Rusztán császára*, egy a Romai Gestakból vett elbeszélés, melyet a Csoma-codex őrzött meg. Lásd Toldy: *A magy. költészet története* I. köt. 129. l.

²⁾ Enyedi György, unitarius superintendens: *Igen szép história az Tancredus király leányáról, Gismundáról és az királynak titkos tanácsáról*. Debreczen. 1577.

³⁾ Toldy: *A magy. költ. története*. I. köt. 188.

⁴⁾ A régibb protestans énekeskönyvek az eredeti dicséreteknek egy fajtát jelölték e névvel.

legtöbb sikerrel, de minőket előtte is, utána is nagy számmal találunk.

Batizi András az első, ki a mély fájdalom és keserűség e hangjainak kifejezést ad «Meglött és megleendő dolgokról»¹⁾ című hosszú tanító költeményében. A prophetákra és szent atyákra támaszkodva, bizonyítja, hogy a világ rövid időn elenyészik.

•Mikoron az ágak szépen kibimbóznak,
Jelentik, hogy az nyár immár közel vagyon,
Akképen az jegyek nyilván azt jelentik,
Hogy itélet napja immár elközelget. •

Inti tehát kortársait, hogy ne kövessék a «Krisztus templomában czeremoniákkal regnáló pápát,» minden bűn és veszedelem kutfejét, hanem

• . . . minden ember lelkéhez tekéntszen,
És az ő bűnétől minden megrettenjen,
Isteni félelembe ő magát foglalja,
És várja nagy vigan az ur Jézus Krisztust. •

Hasonló intéssel végzi Dobai András is szépen verselt és felekezeti kifakadásoktól ment költeményét, «Az utolsó ítéletről».²⁾

Egy unitárius ének³⁾ (Az utolsó napról való elmélkedés) a hitetlennek Nabugodonozort és Senacheribot hozza fel büntől elrettentő példakul és az örök ítéletre emlékeztetve, inti őt, hogy

•Gondolkodjál a te bűneidről,
Isten ellen való fertelmességedről,
Tudod, hogy valaha számot adsz azokról. •

De legkiválóbb e nemben Szkhárosi Horvát «Átka», mely nem az utolsó ítéletet tárgyazza ugyan, de hasonló eszméktől és érzelmektől van eltelve. Költeményét nemcsak erőteljes nyelve, folyékony előadása teszi becsessé, hanem főkép ama vallásos-hazafi felfogás, mely szerint az isten bűneért látogatja meg a nemzetet nagy haragjával. E felfogás a többi költőknek is sajátja; költe-

¹⁾ Batizi András: *Meglött és megleendő dolgoknak, teremtéstül fogva mind az itéletig való história.* Lásd Hofgrefnél és Bornemisánál; Régi M. Költők Tára II. köt. 95. l.

²⁾ Dobai András: *Az utolsó ítéletről.* Lásd Lugossy- és Csomacodex; Régi M. Költők Tára II. köt. 143. l.

³⁾ Dávid F. és Heltai G.-féle unitarius énekeskönyv. II. kiadás. «*Gondolkodgyal ember a te bűneidreol*» kezdetű költemény.

ménye eszméivel és érzelmeivel másnál is találkozunk; de senki a vallásos meggyőződésnek oly hevével és a dictió oly erejével azokat kifejezni nem bírja, mint éppen Szkhárosi.

Egy unitárius énekes csak szelid fájdalommal panaszolja, hogy

•Csak egy nekünk akár verjen minket az uristen, ¹⁾
Akár adjon itt ez földön sok jót kegyelmesen. •

Szkhárosi ellenben hatalmas hangon dörgi a fülekbe, hogy

•Rettenetes ez világnak mostan minden dolga,
Csodálatos nagy vaksága és hatalmassága,
Nem fog rajta az istennek semmi igazsága,
Sem haragja, sem csapása, sem irgalmassága. •

Ez ódai hangot majd mindenütt magtartja, költeménye így a fenségesig emelkedik. «A Deuteronomium átkát, mely alapját képezi a középkorban borzalmas művészettel kifejtett részletező átkozódásnak, erőteljes átköltésben» ismétli és azt hazai viszonyainkra alkalmazza. Művének jó részében Farkas András (A zsidó és magyar nemzetről) hatása alatt áll, de nem követi oly mereven az utóbbinak a két nép közt párhuzamot vonó rendszerét; alapeszmében egyezik vele, de politikai nézete eltérő. Míg Farkas feltétlen híve a nemzeti királynak, *kinek még a törökkel kötött szövetségét is bölcs cselekedetnek* mondja, addig Szkhárosi pártra való tekintet nélkül ostorozza a fejedelmeket, kiken mind a királyokat, mind a főurakat érti.

•De jaj nekünk, hogy közöttünk nincs fejedelemség, ²⁾
Miként vala Ninivében jó királi felség . .

Romlásinknak egyik oka fejedelmek vattok,
Nagy ohajtván mind ez ország panaszol reátok,
Kémélletlen az föld népén csak hatalmaskodtok,
Az istennek tisztességét nem oltalmaztatok,
Az istennek hiv szolgálait hamisnak mondjátok. •

S aztán méltó haragjában így fenyegeti őket :

•Azt tudjátok, hogy az isten megvakult már, nem lát, ³⁾
De nem alszik, rejánk pislog, noha sok bosszút lát,

¹⁾ Dávid F. és Heltai unit. énekeskönyv. «Magunk megismeretéről» című énekből, mely sokban emlékeztet Szkhárosinak feddő versezeteire.

²⁾ és ³⁾ Szkhárosi Horvát András: *Az fejedelemségről*. Lásd Bornemisznánál és Régi M. Költők Tára II. köt. 168 l.

Idgyól látja ez világnak minden álnakságát,
Majd levágja az fejszével az gonosz termő fát.»

Szkhárosinak tulajdonképeni ereje nem is a tudákos tanításban vagy a szelid hangu erkölcsi oktatásban áll, hanem a feddő és vitázó költészetben. Mint a komoly satira és erős polemia kiváló bajnokát jellemzi Szilády Áron is, mely jellemzés egyszersmind a kor egész ilyenmű költészetének adja sikerült képét.

«A mi egyenes logikája éles fegyverének hegyét kikerülné, — ugymond Szilády — azt a dialectika szigonyával metszi, vágja, hasogatja. Gunyba mártott nyilainak sűrűségével árasztja el «a vakság, szemetlenség és tudatlanság» ostrom alá fogott területét s czélba vett tárgyait a megjelölt pontokon találja. Egy-egy tárgyat, mint például a fősvénységet, kegyetlenséget, gyűlölséget különválaszt, ráolvassa az ellene szóló törvényt, parancsolatot; megbüntetett példákban mutatja fel az ijesztő képet; erős, de hű vonással rajzolja a korabeli megfelelő állapotot, melyet azután vagy megsemmisít vagy főfő szereplőiben támad meg.»

Nemcsak a vitakozó vallásos költészet művelője, de egyszersmind a Farkas Andrástól kezdett vagyis inkább a reformatió bevételevel kezdődött politizáló költői iránynak is követője. Politikai párthoz nem tartozik. «Különbség nélkül zugolódik és kél ki fejedelmek és urak ellen; a törököt pedig isten átkának tekinti az istentől elhajlott s kegyetlenkedő urak alatt nyomorgó nemzetet. Kiméletlenül ront neki a szegény nép munkájából lépesedő nagyságos és kegyelmes uraknak; kárhóztatja a törvényhozást, megbélyegzi a «sok hamis törvint, harminczadot, vámot, ravást, dészmát, borfoglalást, borváltságot,» stb. mi mind csak telhetetlen fősvénység találmánya. Így fedd és dorgál a XVI. századi vallásos népbarát, ki mindenkiiben a szegény földmivelő ellenségét látja, s egy új Dózsa György mellett hihetően vállalkozott volna Lőrincz szerepére.»¹⁾

Valóban Szkhárosi kora polemicus és feddő költészetének legkiválóbb képviselője; elődeit felülmúlja s követői nem mérközhetnek véle.

A polemicus költemények a reformatió szülöttei. Mindjárt az

¹⁾ Szilády Áron: *Régi Magy. Költők Tára* II. köt. Jegyzetek 449—450. l.

első reformatorok hatalmasan reátámadnak a katolikus vallásra, különösen annak sebezhető oldalait ostromolván nagy tűzzel. A mint tudományos művekben folyt a vita s kölcsönös vádaskodás, a mint nyilvános helyen is szóütközetre kelt a két felekezet s ez ütközeteket drámai dialogusokba foglalta, úgy foly a harcz a költészet terén is. Már az ünnepi és a szent Dávid zsoltáraiból való dicséretnek hálaadásába vagy panaszába belevegyül több kevesebb polemia.

Dévai Biró Mátyás¹⁾ magunk érdemének üdvöztető volta ellen polemizál; Batizi²⁾ hevesen megtámadja az Antikrisztus-pápát, a ki magát földi istennek nevezi, hamis embereket pénzért üdvöztet, isten tiszteletét elváltoztatja, a szent-lélek istent aranyon eladja, misemondással kereskedik, Krisztusnak szent vérével és testével kufárkodik.

Valkai³⁾ a Dévai thémáját fejtegeti, egy névtelennek *feddő és serkentő* éneke ugyanezzel foglalkozik. Mindenik költemény, kivált az utóbbi keményen kifakad az érdemében s szertartásokban bízó katolikus ellen.

•De nem használ miseszolgáltatásunk,
Olvadásunk, processió-járásunk,

Utálatos sok zsolozsmatartásunk,
Egyházbeli sok szóval kiáltásunk.
Nem ekképen kell istent engesztelni,
Hittel szokott ő megengeszteltetni. •⁴⁾

A protestans költők mind e támadását, vádját, érvét megtaláljuk Szkhárosinál, ki a gunynak, satirának és az erőteljes nyelvnek fegyvereivel teszi azokat hathatósakká. Ügyesebben vitáz s támadó polemiájában, mely párhuzamosságával Farkas Andrásra, epicus elemeivel Sztáráira emlékeztet, rendszer tűnik elő. E rendszert

¹⁾ Dévai Biró. M.: *Az igaz hit által való üdvözülésnek módjáról* A régi protestans énekes könyvekben 270. számú (catechismusból való) dicséret. Lásd Régi M. Költők Tára II. köt. 127. l.

²⁾ Batizi A.: *Meglelt és megleendő dolgokról*. Lásd fentebb.

³⁾ Valkai Kelemen: *Az Isten előtt való igazulásról* Megvan Bornemisznánál és a nagy-dobszai codexben; ujabbán Régi M. Költők Tára II. köt. 271. lap.

⁴⁾ Thaly Kálmán: *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok*. I. k.

öntudatosan követi, mert mind a hat polemicus költeményéből szemünkbe tűnik. Elmondja előbb, hogy miről akar szólni s e szavaiból már álláspontja is világossá lesz előttünk. Alaptételének helyessége mellett a biblia minden részéből bőven hord össze bizonyítékokat, s miután véleménye szerint olvasóit eléggé meggyőzte, ellenfelei ellen fordul a haragnak és gunynak minden erejével.

Szint' ugy felülmúlja énekestársait a feddő költészetben is. Legmagasbra az «Átokról» cziműben emelkedik, de ereje a «Fejedelemségről» és «Fösvénységről»¹⁾ irottakban sem igen csökken.

A feddő költészet már az előző században is virágozhatott. Jeles maradványa Apáti Ferencz feddő éneke. De a két kor e nemű költeményei között nagy a különbség. Apáti²⁾ könnyed tréfával évődik a deákok fodor hajával, a táncz közben elhullatott pártákkal, a szemérem-kapáló csepkékkal, a lányok közt vigadó papokkal s apát urakkal, kiknek

«Igen kevés hajok, szántalan jószágok,
Erős regulájok, kevés szolozsmájok,
Bársonyos szolgáljok, fekete kápájok.»

A XVI. század protestans költőinél eltűnik a tréfaszó, a vig hang komolylyá válik: «a nagy hit méltóságossá, a gonosz idők komorrá teszik ajkukat.»³⁾

E gonosz időkben a fejedelemség és fösvénység az, mit a költők leginkább ostromolnak; s méltán. A gonosz idők leggonoszabbjai a fejedelmek (t. i. a főurak); az aljasság és romlottság példaképei. S e főuraknak mindenesetre legnagyobb bűnök a fösvénység, min nem annyira fukarságot, mint kapzsiságot, telhetetlen pénz- és birtokvágyat kell értenünk.

Sokat szenvedett miattok az ország, kivált az alnép; nem csoda, ha az alnépből került papok és költők predicatióikban és költeményeikben annyi panaszra fakadnak szenvedésök okozói

¹⁾ Mindhárom költemény Régi Magy. Költők Tára II. köt.

²⁾ Apáti Ferencz feddő-éneket a Peer-codex őrzi meg. Megjelent Toldynak több kézi könyvében; azon kívül Nyelvemléktár II. köt. 102. l. és Régi Magy. Költők Tára I. köt. 200. l.)

³⁾ Beöthy Zsolt.: *A legelső politikai szimű és kora.* Századck. 1876.

ellen. Elismerik ugyan, mint egy szelidebb hangú unitárius költeményben olvassuk, hogy

«Az isten az, ki választ mind királyt, mint császárt, ¹⁾
 Fejedelmet és mellesleg bölcs tanács urakat . . .
 (Sok jó napot hogyha kívánsz, tiszteld meg azokat.)»

Szkhárosi szerint is

«Isten szerzése az fejedelemség,
 Fejedelmet illet azért minden hívség.»

De ez nem gátolja, hogy az istene- s hitehagyott, zsaroló és fosztogató főurakat a legsujtóbban ne ostorozza.

A fősvénység is nagy átokkép nehezedett e kor népére. Ezért, hogy alig akad költő, ki a telhetetlen pénz- és birtokvágy ellen ki ne keljen. Ezernyi és ezernyi a baj, melyet az uraknak e legfőbb bűne okoz; innen, hogy annyi énekszerző támadja meg e bűnben leledzőket, nemcsak vallási szempontból, hanem a nép iránti részvétől is vezéreltetve.

A protestans költő a fősvénységet a lélek megrontójának, az üdvözülés legnagyobb akadályának tartja. Ez alapeszme jelenik meg ama szépen gondolt költeményben ²⁾ (Ének a gazdagrul), melyben a telhetetlen, vagyonában bizakodó gazdag este még vigan mulat, de éjjel meghal. A lélek odahagyja a holtat, reátaPOS és megpöki a testet, miért hogy ennek bűnös volta miatt örök kárhözatra kell jutnia.

Szkhárosi is tehát a romlott osztályok közül a legromlottabbat, a fejedelemséget, a bűnök közül a legelterjedtebbet, a fősvénységet szemeli ki gunyjának és satirájának tárgyául és erről szóló két feddő költeménye a legjobbak közé tartozik, mit csak e nemben a század termett.

A tanító költemények még egy más kérdést is gyakran tárgyalnak, melyet szintén a protestantismus hozott felszínre; ez a házasság kérdése. A reformatusok erősen bizonyítják, hogy a házasság isten szerzése. Ennek megbizonyítása kétszeressen érdekli őket; egyrészt menség papjaiknak házasságára, másrészt éles fegy-

¹⁾ Dávid F. és Heltai unitar. énekeskönyv. II. kiad. «*Magunk megismeretiről*» szóló énekből.

²⁾ Toldy F.: *A magy. költészet kézikönyve*. I. kiad. I. köt.

ver a katolikus papság nötlensége ellen. Fel is használják a fegyvert mindkét irányban; epikai művekben, drámában többször vallják, hogy «isten szerzé a szent házasságot»; ugyanazokban s kivált a polemicus költeményekben nem egy kemény csapást mérnek ellenfelelőkre a cölibatus miatt.

Számos házassági ének maradt reánk, mely csak e tétel hirdetésére iratott; Batizi Izsák patriarcha historiáját csak e végből szerzi, azonkívül egy önálló «Házasságrul való énekben» is fejtegeti a kérdést; hasonló költeményt ismerünk Tar Benedektől ¹⁾ és több névtelentől a Csoma-codexben.

A házasság e protestans felfogásából magyarázható meg, hogy az énekeskönyvek szerkesztői, kik nevétől is borzadtak a *virágénekek*, mért vesznek fel a vallásos lyrába oly költeményeket, melyek a férj és nő közti viszonyt, a hitvesi szeretetet tárgyazzák. A házasság szentségét akarák ezzel is föltüntetni. Nem is foglalnak az ilyen művek hő szerelmet magokban, hanem a mint Nyilas István és Zsámboky Anna éneke ²⁾ mutatja — sokkal inkább vallásos érzelmeket és a házas életre vonatkozó erkölcsi intelmeket.

Ez intések a guny kíséretében is megjelennek az «Adhortatio mulierum» ³⁾ című költeményben, melyben egy ifjú férj félig évődve, félig komolyan fiatal neijének tanácsokat osztogat. A tréfás tárgyalásnál fogva kiválik ez ének az egyházi költészetből és átmenetet képez a világi lyrához, melyre ezennel rá is térünk.

(Vége következik.)

KARDOS ALBERT.

¹⁾ Tar Benedek: *Házasságrul való dicsíret*. Megvan a Bártfai énekes könyvben (1593. év); Régi Magy. Költők Tára II. köt. 153. Batizinak «A házasságrul való éneke» is itt látott ujabban napvilágot a 120. lapon.

²⁾ Lásd «*Házások éneke*» czim alatt Bornemisznánál; ujabban Toldy s mások irodalomtörténeti olvasókönyvében.

³⁾ A Lugossy-codexben maradt reánk. Az olvasókönyvekben szintén többször megjelent.